

LIBRIS | We know

Consilier editorial: Grigore Codrescu

Tehnoredactare: Roxana Medvețki

Corectură: Roxana Medvețki

Copertă & grafică: Toni Bezarău

Prepress: Rovimed Publishers

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HAN, NORA

Armeanca / Nora Han. - Bacău : Rovimed
Publishers, 2021

ISBN 978-606-583-978-6

821.135.1

Copyright©Nora Han

ROVIMED PUBLISHERS

Războieni Nr.8/B/17/600031, Bacău, România

Tel.: (+4234) 537 441

Fax.: (+4234) 515 300

e-mail: editura@rovimed.com

www.rovimed.com

Armeanca

NORA HAN

Cuprins

Prolog	5
Capitolul 1 (1956)	9
Capitolul 2	14
Capitolul 3	23
Capitolul 4 (1962)	32
Capitolul 5 (1962)	50
Capitolul 6 (1963)	61
Capitolul 7	80
Capitolul 8 (1964)	95
Capitolul 9 (1965)	109
Capitolul 10 (1966)	122
Capitolul 11	134
Capitolul 12	151
Capitolul 13 (1971)	164
Capitolul 14 (1972)	179
Capitolul 15 (1974)	190
Capitolul 16	198
Capitolul 17	209
Capitolul 18 (1975)	221
Capitolul 19 (1975-1977)	233
Capitolul 20 (1977-1983)	242
Capitolul 21	254
Capitolul 22 (1999)	260
Epilog (2021)	265

Capitolul 1

1956

Deși era doar mijlocul lunii mai, vremea călduță scâldea în sudori ȱigani arătoși, cu mustăți răsucite, care stăteau pironiți voinicește în fața coviltirelor, strunindu-și din vorbe bidiviii, sau atingându-i, din când în când, prietenos, cu șfichiul biciului, într-o mângâiere șuierată.

– Dii, Roibule!

– Cea, Murgu!

– Hai, Bălțata!

Cele trei căruțe goneau, una după alta. Coborau povârnișul dealului spre drumul național, rostogolind în copitele cailor pietrele cărate de ploi. Părea că o forță nevăzută le mână, pentru a ajuta sufletele pitite înăuntru să scape tefere de urgia care le pândea din umbră. Aflat în frunte, Petre impunea ritmul. Pieptul îi tresălta într-o dorință ascunsă, în timp ce întorcea, din când în când, ochii spre interiorul căruței.

De dimineață, pe Catrina o apucaseră durerile facerii. A unsprezecea naștere. Primii doi băieți veniseră pe lume unul după altul și amândoi s-au stins până să împlinescă un an, răpuși de niște boli neștiute. Au urmat Lipoveanca, Rusalina, Ghiță, Rupunca, Valodea,

Lucreția, Augustina și Margareta. Nădăjduia ca nevasta să-i facă un băiat. Nu se știe din ce motive nu mai voia fete și, de câteva luni, îi tot spunea asta Catrinei ca și cum ar fi stat în puterile ei să hotărască. Deși se apropia de patruzeci și cinci de ani, visa la cât mai mulți băieți, sperând – fără să o spună – că numele Caloș va fi dus mai departe și nu se va destrăma în negura vremurilor.

Rusalina, care tocmai născuse în urmă cu trei luni, își veghea mama, îngrijind în același timp și de pruncul ei, Daravin. Pe ceilalți doi copii, tot mărunței, îi lăsase cu tatăl lor și în grija fratelui – Valodea, alături de surorile mai mici, Lucreția, Augustina și Margareta, ultima având doar un an și jumătate. Se grăbeau. Soarele scăldase pentru ultima oară arăturile și, după ce a dat semnalul că ziua e pe sfârșite, și-a întors fața spre apus. Mai aveau de mers vreo douăzeci de kilometri, dar voiau să ajungă la Comănești înainte să se înnopteze, ca să ridice corturile pe lumină.

Cunoșteau bine drumul. Îl făceau în fiecare primăvară, de aproape unsprezece ani, după ce, mai întâi, scăpaseră de spaima deportării din 1942. Seara, în jurul focului, depăneau amintiri, rememorând acele vremuri zbuciumate, în care multe dintre rude fuseseră luate cu forța, iar altele, pentru a nu fi despărțite, se alăturaseră benevol, spre Transnistria, într-o deplasare anevoioasă, cu căruțele lor, sub escorta

jandarmilor. Puțini au izbutit să se reîntoarcă în șatră după ruperea frontului, în 1944. De la ei au aflat că, imediat ce convoiul a ajuns într-un câmp mare, li s-au luat caii și căruțele, fiind siliți să meargă pe jos. Flămânzi și aproape dezbrăcați, mistuiți de teama că vor fi împușcați la fel ca evreii, și-au așteptat cu groază, în fiecare zi, moartea. Mulți au pierit de foame și, doar căldărarii care știau să modeleze fierul au avut zile mai bune, făcând rost de câte ceva de-ale gurii.

Familia Caloș reușise să se sustragă recensământului secret din 31 mai, 1942, care urmărea stabilirea exactă a numărului de țigani nomazi. Chiar și atunci s-au mișcat liberi și fără opreliști, spre deosebire de cei recenzați, care nu aveau voie să plece din locul în care fuseseră găsiți. Comăneștiul, l-au descoperit din întâmplare, puțin după terminarea războiului când, aflați la rubedeniile Catrinei, în Neamț, un localnic i-a rugat să treacă pe la un cumnat care locuia acolo, să-i facă un cazan de rachiu. Era o comună destul de mare ca întindere, cu mai multe cătune, așezată ca o tavă pe valea râului Trotuș, străjuită de jur-împrejur de munți și renumită în toată țara pentru minele de cărbuni.

Și-au instalat tabăra lângă cătunul țiganilor, aproape de râu, rămânând până spre toamnă. Mai mult de o lună, sunetul ciocanelor care loveau când vârtos, când mai ușor pe nicovale tabla și fierul înroșit în foc, a zdruncinat liniștea din zori până-n seară.

Profitând de prezența lor, localnicii și-au făcut tigăi, oale, găleți, ceune și cazane de rachiu, dându-le în schimb alimente și bani.

Erau vremuri tulburi, perioada foametei din anii 1946 –1947, când, mai ales în Moldova, seceta, pământul rămas nelucrat și distrugerile provocate de război aduseseră populația la limita sărăciei. În Comănești însă, datorită exploatării cărbunelui care începuse încă din 1804, impactul foametei aproape că nu a fost resimțit. Deși munca era istovitoare, oamenii lucrau majoritatea în mină, la fabrica de brichete, la uzina electrică sau la sonde. De la magazia de consum a întreprinderii miniere, pe baza unor bonuri, angajații primeau cereale, cartofi și pâine, iar de la chioșcurile deschise la gurile principale de mină se aprovizionau cu alte alimente de bază. Chiar dacă nu se puteau socoti bogați, creșteau animale în gospodăriile proprii, ducând, împreună cu familiile lor, un trai modest, fără mari lipsuri.

În perioadele care au urmat, căldărarii au fost nelipsiți pe timpul verii. La șapte ani de la terminarea războiului, comuna, în care exista o industrie bine dezvoltată, a fost declarată oraș și satele din jur au devenit cartiere sau localități componente iar pentru ei, locuri bune de negoț.

Își așezau tabăra în același loc, la confluența Trotușului cu pârâul Șupan, spre marginea orașului, aproape de zona țiganilor. Chiar dacă s-a întâmplat ca uneori să fie victime

ale vitregiilor naturii, când ploile abundente umflau apele aproape să-i înghită, lăsând în urma lor o mare de noroi, nu l-au schimbat, cunoscându-și bine nevoile. Trebuiau să stea aproape de o sursă de apă, atât pentru ei, cât și pentru cai.

Petre, care între timp ajunsese bulibașă pentru șatra lui, avea cortul cel mai mare, poziționat la mijloc și puțin mai în față. Păstrând doar urmele vremurilor de odinioară când semeția culorilor și a materialului făcea diferența, pânza uzată era acum întărită de petice, într-o încercare disperată de a împiedica ploaia să pătrundă în interior. Rusalina și Ghiță – fiul mai mare – împreună cu familiile lor își amplasau corturile, la fel de vechi și peticite, în imediata apropiere. Erau obișnuiții locului și, rareori se întâmpla ca țigani din alte șatre să poposească în apropiere.

În spatele corturilor, pe tufele de arini se oglindeau în soare fustele și cămășile colorate, iar cail, lăsați slobozi prin împrejurimi, își căutau singuri de mâncare de-a lungul apei. Copiii alergau cât era ziulica de lungă, cu fețișoarele înnegrite de fumul amestecat cu praful drumului, stârnindu-i cu râsul lor zgomotos, pe țiganii tolăniți în umbra corturilor. Când soarele ardea năprasnic în toiul amiezii, nu se încumetau să iasă la lucru și nici pe drumuri pentru a-și vinde marfa, omorându-și timpul cu povești, într-un amestec de vorbe nesfârșite, cu privirile agățate unul de celălalt.

Capitolul 2

Gemetele Catrinei se întetiseră și țipetele slobozite din când în când se amestecau cu ropotul cadentat de copite.

– Trebuie să ne oprim, a strigat Rusalina, privind îngrijorată chipul mamei care devenise alb ca varul.

Cu ochii țintuiți drept înainte, Petre a dat bice cailor, îndemnându-i să se grăbească.

– Tată, e de rău, cred că i-a venit sorocul. Oprește!

Tremurul glasului, l-a făcut să privească spre Catrina, deși nu o putea vedea. Ca să se ferească de zdruncinături, de cum plecaseră la drum, se cuibărise spre spatele căruței peste un morman de fân. Sub expresia aspră a feței, Petre era greu de descifrat, așa că fata îl fixa în continuare, așteptând precipitată un răspuns.

– Dă de știre celorlalți că facem popas, i-a spus cătrănit, mijind ochii spre zare.

Ieșiseră la drumul principal, dar primul sat era totuși departe. Domoli caii, trase căruța mai spre margine, apoi sări pe o parte și merse la cei din spate, care așteptau să le spună ce are de gând.

– Ridicăm corturile aici, pentru o zi-două...

Deși vestea nu-i bucura, s-au privit doar, clătinând din cap a nemulțumire și, ca de fiecare dată, i-au respectat decizia fără comentarii. Au însăilat rapid cortul părinților și au aprins focul în mijloc, renunțând să le mai monteze pe ale lor, hotărâți să doarmă în căruțe. Rusalina, Lucreția și Augustina au pus un ceainic mare cu apă la încălzit, iar bărbații au adus-o pe Catrina, care făcea eforturi să-și ascundă durerile. Puterile o părăseau încetul cu încetul, semn că momentul se apropia. Își înăbușea gemetele într-o cârpă pe care o îndesa cu disperare în gură. Trecuse prin atâtea nașteri, dar parcă pe niciuna nu a resimțit-o atât de dureroasă. Știa că nu depinde de ea. Chinurile încetau doar când corpul era pregătit, așa că aștepta resemnată, suspinând vlăguită.

Rusalina născuse și ea de trei ori, cunoscând bine cum este să treci prin chinurile facerii, însă, privindu-și mama, nu reușea să-și ascundă îngrijorarea. Repeta ca un patefon stricat că totul va fi bine, cu toate că nu era sigură de asta, dar găsisese o cale care o ajuta să se elibereze și să gândească la ce are de făcut. A scos dintr-o lădiță niște cârpe și s-a așezat lângă ea, susținând-o să stea cât mai confortabil pe salteaua groasă, cu miros intens de fum.

După vreo două ore de trudă, Catrina a născut, moșită de noră și fiică, fiind acoperită după datină cu o haină a bărbatului ei pentru a fi protejată de duhurile rele. Toată lumea a respirat ușurată.

Legea șatrei interzicea prezența bărbaților în preajma femeii care naște, așa că Petre dădea târcoale, nerăbdător, prin apropiere, nedorind să se îndepărteze prea mult. Când a zărit-o pe Rusalina ieșind cu o găleată, a întrebat-o mai mult din gesturi, curios să afle sexul copilului, făcând și o glumă.

– Să ghicesc?

– E fetiță!

Deși nașterea unui copil era considerată un dar ceresc, vestea l-a ars la inimă și ciuda că și-a făcut iluzii deșarte i-a cauzat o usturime în ochi. Împingându-și într-o parte fiica, uitând de opreliști, a intrat în cort și s-a repezit spre boțul de om care scâncea în cârpe, lângă femeia aproape inconștientă. L-a privit preț de câteva clipe, după care l-a aruncat, așa cum era înfășurat, în spuza focului. Auzind țipătul mamei, Rusalina s-a întors speriată și, văzând grozăvia, a luat-o pe micuță, strângând-o protector la piept. Mulțimea de cârpe și cenușa ce mai păstra doar urme de jar, o feriseră de la un dezastru. Alertați de strigăte, au năvălit și ceilalți, aproape ciocnindu-se de încruntatul Petre, care a ieșit în fugă fără să scoată o vorbă.

Vizibil marcate de cele întâmplante, fetele și-au vegheat mama toată noaptea, surprinse de atitudinea tatălui. Îi cunoșteau asprimea, însă nu îl știau a fi un om rău. Cu o vitalitate de invidiat și un temperament puternic, uneori vulcanic, Petre adâncise în el urmele timpului dificil pe

care fusese nevoit să-l parcurgă, dar în general, se străduia să fie calm și să se impună prin puterea deciziilor și nu cu forța glasului, veghind ca cei din familie să nu se îndepărteze de rânduielile vechi și să nu uite tradițiile șatrei. Ceea ce făcuse acum, era asociat în mintea lor cu un semn, care anticipa soarta tragică ce urma să o aibă nou-născuta, o viață primejdioasă ce îi putea aduce sfârșitul și, din dorința de a-i găsi scuze pentru fapta nesăbuită, se gândeau că tatăl a vrut s-o cruțe de un rău viitor.

După ce s-a învățat de unul singur în jurul taberei de mai multe ori, ca și cum ar fi căutat o soluție la tensiunile în care se zbătea, Petre a hotărât să doarmă în căruță. Îl ardeau privirile celorlalți, dar, ca să nu i se observe șovăiala, a păstrat contactul vizual chiar dacă nu a scos o vorbă. Nimeni nu a îndrăznit să facă vreo remarcă, din teama de a nu-l stârni.

În depărtare, licăreau rar luminițele satelor, iar lătratul slab al câinilor răzbătea ca un suspin până la tabără. Întins pe spate, furat de gânduri și încă mistuit de neliniști, încerca să deslușească ce avea să facă, în timp ce privea discul lunii și norii fugari care se străduiau să îl ascundă. Somnul l-a împresurat pe neștiute. La ceas târziu în noapte, trezit de zgomotul unui tunet căzut prea aproape, și-a săltat umerii și a privit buimac la lumina fulgerelor care străpungea din când în când întunericul, conștientizând cu greu unde se afla. A stat o